

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2025

Aneta Luterová

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra filozofie a společenských věd

Empirické argumenty ve prospěch posmrtného života: argumentační rekonstrukce

Bakalářská práce

Autor: Aneta Luterová

Studijní program: BFIL Filozofie a společenské vědy

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iva Svačinová, Ph.D.

Hradec Králové, 2025

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Aneta Luterová

Studium: F21BP0145

Studijní program: B0223A100009 Filozofie a společenské vědy

Studijní obor:

Název bakalářské práce: Empirické argumenty ve prospěch posmrtného života: argumentační rekonstrukce

Název bakalářské práce AJ: Empirical arguments for the afterlife: an argumentative reconstruction

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se věnuje kritické reflexi možnosti posmrtného života, tj. otázky, zda po smrti život lidí v nějaké formě pokračuje, či nikoliv. V úvodu práce autorka stručně představí typy argumentů (náboženské, filozofické), které byly ve prospěch posmrtné existence předloženy. Práce se následně hlouběji zaměří na tzv. empirické argumenty: tj. argumenty ze zkušenosti, které vycházejí ze zážitků blízkých smrti. Autorka systematicky popíše argumentaci a probíhající debatu ohledně těchto argumentů a následně je kriticky zhodnotí z hlediska teorie argumentace. Empirické argumenty ve prospěch posmrtného života je možné rekonstruovat jako tzv. argumenty ze zkušenostního expertního názoru (srov. Wagemans 2011), jejichž přijatelnost lze testovat pomocí specifické sady kritických otázek. Autorka provede rekonstrukci typických příkladů empirických argumentů, zhodnotí jejich přijatelnost, a bude diskutovat adekvátnost existující kritiky (např. Sudduth 2016).

SUDDUTH, Michael. *A Philosophical Critique of Empirical Arguments for Postmortem Survival*. London: Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-1-137-44094-5.

COLE, Peter. *Filozofie náboženství*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8719-1.

BAKER, Lynne Rudder. *Persons and Bodies: A Constitution View*. New York: Cambridge University Press, 2000. ISBN 10 0-521-59719-6.

MOODY, Raymond. *Život po životě*. Ikar, 2005. ISBN 8055109419.

LONG, Jeffrey. *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences*. HarperCollins, 2009. ISBN 978-0-06-188773-4.

WAGEMANS, Jean H. M. The Assessment of Argumentation from Expert Opinion. *Argumentation*. 2011, vol. 25, no. 3, 329-339.

Zadávací pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iva Svačinová, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. Martin Paleček, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 19.12.2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

LUTEROVÁ, ANETA. (2025): *Empirické argumenty ve prospěch posmrtného života: argumentační rekonstrukce*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 40 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se věnuje kritické reflexi možnosti posmrtného života, tj. otázky, zda po smrti život lidí v nějaké formě pokračuje, či nikoliv. V úvodu práce autorka stručně představí typy argumentů (náboženské, filozofické), které byly ve prospěch posmrtné existence předloženy. Práce se následně hlouběji zaměří na tzv. empirické argumenty: tj. argumenty ze zkušenosti, které vycházejí ze zážitků blízkosti smrti. Autorka systematicky popíše argumentaci a probíhající debatu ohledně těchto argumentů a následně je kriticky zhodnotí z hlediska teorie argumentace. Empirické argumenty ve prospěch posmrtného života je možné rekonstruovat jako tzv. argumenty ze zkušenostního expertního názoru (srov. Wagemans 2011), jejichž přijatelnost lze testovat pomocí specifické sady kritických otázek. Autorka podle tohoto druhu argumentace provede rekonstrukci typického příkladu, zhodnotí jeho přijatelnost a představí limity empirické argumentace pro možnost posmrtného života.

Klíčová slova: posmrtný život, vědomí, zážitky blízkosti smrti (NDE), empirické argumenty, osobní identita, zkušenostní expertíza, ověřitelnost, subjektivita, objektivita

Annotation

LUTEROVÁ, ANETA (2025): Empirical Arguments For The Afterlife: An Argumentative Reconstruction. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2024, 40 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis is devoted to a critical reflection on the possibility of life after death, i.e. the question of whether or not human life continues in some form after death. In the introduction of the thesis, the author briefly introduces the types of arguments (religious, philosophical) that have been put forward in favour of an afterlife. The thesis will then look in more depth at the so-called empirical arguments: i.e., arguments from experience that are based on near-death experiences. The author will systematically describe the arguments and the ongoing debate regarding these arguments and then critically evaluate them from the perspective of argumentation theory. The empirical arguments in favour of the afterlife can be reconstructed as so-called arguments from experiential expert opinion (cf. Wagemans 2011), whose acceptability can be tested with a specific set of critical questions. According to this kind of argumentation, the author will reconstruct a typical example, evaluate its acceptability and present the limits of the empirical argument for the possibility of an afterlife.

Keywords: afterlife, consciousness, near-death experiences (NDE), empirical arguments, personal identity, experiential expertise, verifiability, subjectivity, objectivity

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce paní Mgr. et Mgr. Ivě Svačinové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, trpělivost, konstruktivní diskuzi, podněty a vždy pozitivní přístup.

Dále své rodině za trpělivost a poskytnutí dostatečného prostoru k soustředění na psaní práce a svým přátelům za podporu.

Obsah

1 Úvod	8
2 Přehled empirických argumentů pro posmrtný život.....	10
2.1 Charakteristika empirických argumentů	10
3 Zážitky blízkosti smrti: Výzkumy a teoretické rámce	16
3.1 Zážitky blízkosti smrti (NDE) jako empirické argumenty	16
3.2 Medicínské a psychologické vysvětlení NDE	20
3.3 Náboženské a spirituální interpretace NDE.....	25
4 Empirické důkazy a jejich hodnocení	28
4.1 Rekonstrukce empirických argumentů jako argumentu z expertního názoru	28
4.2 Epistemologické limity a filozofická hodnocení empirických argumentů	33
4.3 Osobní identita a posmrtný život	37
Závěr	42
Bibliografie	45

1 Úvod

Otázka, zda je možná nějaká verze pokračování života i po fyzické smrti, patří k nejzákladnějším otázkám, kterými se lidstvo zabývá od nejstarších dob.¹ Řada lidí si klade otázku, zda smrt představuje definitivní konec života, nebo jestli po ní existuje nějaká další možnost bytí.

Představy o pokračující existenci po smrti, které rozpracovávají náboženské systémy jako křesťanství, buddhismus, hinduismus či islám, je možné přezkoumat také z filozofické perspektivy. Můžeme se pokusit se zjistit, zda je možné koncept posmrtného života chápat jako zdůvodněný, a zda lze argumenty, které jej podporují, posoudit jako platné či nikoliv. Pojem posmrtné existence nebo posmrtného života se běžně chápe jako existence po smrti těla, avšak co přesně má po smrti přetrvat, není zcela jasné. Mohlo by jít o zachování identity a vědomí, či úplně jiný druh existence, který nemá s našim dosavadním způsobem života nic společného. Nejednoznačnost pojmu vede dále k obtížím, zaměříme-li se na to, jak bychom posmrtnou existenci měli definovat a zda by bylo možné ji podpořit platnými argumenty. S posmrtným životem dále úzce souvisí otázka osobní identity, tedy zda po smrti těla jedincovo já zůstane zachované, či nikoliv.²

Ve filozofické diskusi týkající se možnosti posmrtného života nejde jen o objasnění pojmu posmrtného života, filozofové se snaží také najít vhodné argumenty pro nebo proti existenci života po smrti. Argumentace ve prospěch posmrtného života typicky vychází z dualistického rozlišení mezi tělem a duší. Dualismus je přesvědčení, že člověk se skládá z materiální části, tedy těla, a nemateriální části, tedy duše. Příkladem dualistické metafyziky je přístup Reného Descarta, podle kterého je lidská duše nezávislá na materiálním těle, a může tak pokračovat ve své existenci i po smrti fyzického těla.³

¹ Segal, Alan Franklin, *Life After Death: A History of the Afterlife in the Religions of the West* (New-York: Doubleday, 2004), 1–3.

² Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Problém duše a těla“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 104–106. Někteří dualisté argumentují, že duše není závislá na fyzickém těle a je schopná přežít i bez něj a zůstat zachována, dokud nedojde k jejímu vzkříšení v jiném těle. Srov. Hasker, William a Taliaferro, Charles, 2023. „Afterlife“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2023 Edition)*, editovali Edward N. Zalta a Uri Nodelman. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/afterlife/>, kapitola 2. The Possibility of Survival—Dualism.

³ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Problém duše a těla“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 99.

Argumentace v neprospěch možnosti posmrtného života naopak obvykle vychází z materialistické metafyziky, která předpokládá existenci jediné, totiž materiální přirozenosti. Jinými slovy, tělo je zde chápáno jako entita, na kterou jsou v posledku redukovatelné i jevy tradičně spojované s duší, jako je např. vědomí. Duše tak v této perspektivě nemůže existovat jako samostatná substance.⁴

Cílem této práce je prozkoumat možnost posmrtného života prostřednictvím empirických argumentů, tedy argumentů založených na zkušenosti. Klíčové pro tuto argumentaci jsou důkazy v podobě zážitků blízkosti smrti (*Near Death Experience*, odtud dále NDE), případně vzpomínek na minulé životy nebo komunikaci s mrtvými, o nichž někteří lidé referují. Tato práce se bude zabývat nejen povahou těchto argumentů samotných, ale také tím, jak jsou filozoficky analyzovány a kritizovány.

Práce má následující postup. Ve druhé kapitole představím koncept empirického argumentu a uvedu přehled tradičních empirických argumentů pro posmrtný život. Ve třetí kapitole budu věnovat zvláštní pozornost NDE, které budu v této práci považovat za možný klíčový empirický důkaz přežití vědomí po smrti. Představím běžné rysy NDE a vystihnu rozdíly mezi vědeckou perspektivou, kterou nabízejí medicínská a psychologická vysvětlení těchto zážitků, a mezi náboženskými interpretacemi této zkušenosti, které jsou spojeny s existencí posmrtného života. Pokusím se zhodnotit, zda tyto zážitky skutečně mohou poukazovat na existenci vědomí nezávislého na mozku. Ve čtvrté kapitole se budu zabývat zhodnocením empirických důkazů z filozofického hlediska. Zaměřím se na to, jak jsou tyto argumenty konstruovány a do jaké míry mohou obstát ve filozofické debatě. Budu se soustředit na jejich limity z hlediska epistemologie a teorie identity. V závěru práce shrnu hlavní zjištění a pokusím se ukázat, do jaké míry mohou empirické argumenty skutečně prokázat posmrtný život.

⁴ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Problém duše a těla“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 101–103.

2 Přehled empirických argumentů pro posmrtný život

2.1 Charakteristika empirických argumentů

Za empirické argumenty v této práci považuji takové argumenty, které vychází z předpokladu, že má-li být nějaké tvrzení přijato jako pravdivé, musí být podloženo empirickými důkazy, tedy pozorovatelnými fakty získanými smyslovým nebo experimentálním ověřením. To znamená, že empirické argumenty jsou takové, které vycházejí ze zkušenosti a v zásadě je lze ověřit.

Empirický důkaz posmrtného života vychází z předpokladu, že pokud vědomí existuje i po smrti těla, musí to být nějakým způsobem empiricky ověřitelné. Zatímco hypotézy v jiných oborech lze testovat opakovanými pokusy a přímým pozorováním, problém posmrtného života je metodologický. Empirická tvrzení v této oblasti jsou většinou založena na svědectvích a subjektivních zkušenostech, které lze interpretovat různými způsoby a zvláště těmi, kteří takové zkušenosti zažili, jsou považovány za dosti přesvědčivé důvody pro víru v posmrtný život. Nicméně někteří badatelé se domnívají, že ačkoli mohou být tyto zkušenosti pro některé jedince vysoce vysvětlující, nelze je vždy považovat za vědecky přijatelný empirický důkaz.⁵ Dalším podstatným aspektem empirických argumentů je otázka ověřitelnosti. Jako empirický by měl argument disponovat fakty, které jsou opakovatelná a objektivně měřitelná. Naplnění této podmínky je však v oblasti posmrtného života problematické, protože většina tzv. empirických důkazů je založena na svědectví osob a jejich subjektivních zkušenostech, které, jak již bylo řečeno, nelze podrobit experimentálnímu testu. Otázka se tedy zužuje na to, zda empirické argumenty, které nelze nezávisle testovat a které odmítají alternativní vysvětlení, mohou být považovány za adekvátní pro určení posmrtného života.⁶

⁵ Cave, Stephen, *Immortality: The Quest to Live Forever and How It Drives Civilization* (New York: Crown Publishers, 2012), 182–83.

⁶ Augustine, Keith a Fishman, Yonatan I., „The Dualist’s Dilemma: The High Cost of Reconciling Neuroscience with a Soul“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 203–15.

2.1.1 Případy empirických argumentů

Ačkoli otázka, zda existuje posmrtný život, je především metafyzická, jsou zde empirické argumenty, které naznačují možnost pokračování vědomí mimo fyzické tělo. Je třeba poznamenat, že tyto argumenty vycházejí z různých epistemologických přístupů a obvykle mají implicitní metafyzické předpoklady. Mezi běžné empirické argumenty jsou obvykle řazeny výpovědi o schopnosti telepatie, výpovědi o minulých životech či komunikaci s duchy.

2.1.1.1 Telepatie

Telepatie spočívá v komunikaci živých osob prostřednictvím mimosmyslového vnímání myšlenek z jedné mysli do druhé.⁷ Když jedinec zemře, měl by se na základě obvyklých představ o posmrtném životě dostat do tzv. druhého světa, který však není myslitelný jako fyzický, poněvadž se údajně nachází v jiné sféře, než je náš svět. Z toho důvodu by měla osoba po smrti mít nehmotné tělo. Z připuštění myšlenky nehmotného těla však můžeme vyvodit, že tato osoba nemá běžné lidské orgány, včetně těch, které jsou obvykle nutnou podmínkou komunikace (orgány pro sluch, řeč a jejich mentální zpracování). Vyvstává zde tedy otázka formy komunikace umožňující, aby lidé mohli komunikovat se zemřelými. Jako řešení je udávána mimosmyslová schopnost telepatie, která nepotřebuje ústa, avšak jen mysl. Toto řešení ale vede k dalším otázkám, které se týkají možnosti zachování vědomí v nehmotném těle, uvažujeme-li, že není utvořeno jako fyzické tělo. Telepatie je založena na představě, že určitá osoba čerpá myšlenky z mysli druhé osoby, tudíž je pro ni nutné, aby posmrtně existující forma života měla jistou formu paměti se zachovanými myšlenkami.^{8 9}

Představa komunikace zesnulého člověka se živým člověkem za pomoci telepatie bývá často zpochybňována. Je totiž možné údajnou komunikaci se zemřelou osobou vysvětlit jako tzv. telepatickou halucinaci, tedy halucinaci, při níž má halucinující osoba

⁷ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Posmrtný život“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 116–117.

⁸ Drange, Theodore M. „Conceptual Problems Confronting a Totally Disembodied Afterlife“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 329–33.

⁹ Blackmore, Susan „The Implausibility of Astral Bodies and Astral Worlds“, Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 400–403.

vjem telepatického spojení. Také je možné, že více telepatů může prožívat podobnou halucinaci současně, např. na základě sugescí. Toto zpochybnění nevylučuje možnost existence posmrtného života, nýbrž pouze údajné interakce, která mohla být jen samovolně vytvořená v mysli živé osoby.¹⁰ Pokud je představa komunikace se zesnulými lidmi výsledkem nevědomě vytvořené sugescí mezi živými lidmi, pak jejich domnělá přítomnost sama o sobě se nezdá být dostatečným důkazem posmrtného života. Pokud by se však ukázalo, že telepatie umožňuje přenos informací od zesnulých osob, mohlo by to naznačovat pokračování vědomí po smrti, a tedy určitou formu posmrtného života.

2.1.1.2 Vzpomínky na minulé životy

Empirická podpora posmrtného života dále zahrnuje případy lidí, zejména dětí, které si údajně pamatují své minulé životy. Ian Stevenson zdokumentoval řadu případů, kdy děti spontánně popsaly osobní informace a události, které odpovídaly skutečným historickým faktům o existujících již zesnulých osobách. Tyto děti měly také fyzické rysy, např. mateřská znaménka, která se podle zastánců teorie pamatování minulých životů podobala jizvám na jejich údajně bývalém těle.¹¹ Kromě toho vykazovaly osobnostní a sociální rysy, které odpovídaly osobě, o níž referovaly jako o svém minulém životě. Vzpomínky se obvykle objevují mezi druhým a pátým rokem života a později se ztrácejí.¹² Ve většině případů si děti nezapamatovaly období mezi smrtí a údajným znovuzrozením, ale některé tvrdily, že v neviditelné formě sledovaly dění ve fyzickém světě. Běžnější vzpomínky však měly na tzv. „jiný svět“ plný klidu a pohody, v němž údajně přebývaly, než byly znovuzrozeny.¹³

Stevensonův výzkum je nicméně poněkud omezený, protože se především opírá o anekdotická svědectví. Kromě toho je možné, že děti mohly být podněcovány diskuzemi s rodinou nebo nechtěnými sugescemi okolí. K výskytu dětí se vzpomínkami na minulý život dochází nejčastěji v komunitách, kde se v reinkarnaci neboli

¹⁰ Carter, Chris, *Science and the Afterlife Experience: Evidence for the Immortality of Consciousness* (Rochester: Inner Traditions International, Limited, 2012), 87–92.

¹¹ Angel, Leonard „Is There Adequate Empirical Evidence for Reincarnation?: An Analysis of Ian Stevenson's Work“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 579–80.

¹² Carter, Chris, *Science and the Afterlife Experience: Evidence for the Immortality of Consciousness* (Rochester: Inner Traditions International, Limited, 2012), 24.

¹³ Tamtéž, 35–37.

znovuzrození všeobecně věří, a proto je zde i možný kulturní vliv. Existují však i případy, které se staly v zemích, kde víra v reinkarnaci není tradiční součástí náboženských představ. Tím se do určité míry zpochybňuje tvrzení, že jsou vzpomínky na minulý život výsledkem kulturního vlivu. Další možné vysvětlení vychází z možnosti tzv. konfabulace, psychologického jevu, při němž mozek nevědomě vytváří falešné vzpomínky. Stejně tak náhodná shoda mezi dětským vyprávěním a skutečnostmi může tak vyvolat dojem, že jde o důkaz reinkarnace. Možnost vzpomínek na minulý život je možné také vyvrátit v případě, že dítě poskytne nepřesné informace.¹⁴

2.1.1.3 Komunikace s mrtvými

Dalším empirickým argumentem na podporu možnosti posmrtného života jsou svědectví osob, které tvrdí, že komunikovaly s mrtvými lidmi prostřednictvím média. Argument vychází z předpokladu, že pokud lze získat poznání od někoho, kdo nemá tělo, pak může vědomí tohoto jedince přežívat i po smrti jeho fyzického těla a mít schopnost komunikovat se světem živých. Zastánci tohoto argumentu, kteří často mají zázemí ve spiritismu, tvrdí, že zprávy předané skrze média při seancích obsahují specifické informace o zemřelém, které by médium jinak neznalo. Tvrzení tohoto druhu jsou obvykle považována za důkaz posmrtného života na empirickém základě, neboť se předpokládá, že ověřují přežití individuálního vědomí i po smrti.^{15 16} Ontologickým předpokladem argumentu o přežití vědomí zemřelých osob je dualistické hledisko, podle nějž vědomí není spojeno pouze s fyzickým mozkem, ale má potenciál přetrvat nezávisle na něm. Pokud by to byla pravda, z existence zpráv, které podávají mrtví lidé skrze médium, by vyplývalo, že vědomí má potenciál přežít i po smrti fyzického těla. Takový závěr by podrýval materialistické hledisko, podle nějž je vědomí produktem vyplývajícím

¹⁴ Carter, Chris, *Science and the Afterlife Experience: Evidence for the Immortality of Consciousness* (Rochester: Inner Traditions International, Limited, 2012), 33–34.

Tamtéž, 45–48.

Tamtéž, 65–66.

Angel, Leonard „Is There Adequate Empirical Evidence for Reincarnation?: An Analysis of Ian Stevenson’s Work“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 574–80.

¹⁵ Carter, Chris, *Science and the Afterlife Experience: Evidence for the Immortality of Consciousness* (Rochester: Inner Traditions International, Limited, 2012), 132–36.

¹⁶ Tamtéž, 137–50.

z činnosti mozku.¹⁷ Existují i zastánci tohoto argumentu, kteří se snaží zdůvodnit, že poznatky získané prostřednictvím média nejsou v žádném případě subjektivní, ale může se jednat o ověřitelná objektivní fakta, např. když médium poskytne o zemřelém jedinci informace, které nebyly všeobecně známé. Tento argument se snaží poskytnout jakési testovatelné empirické potvrzení možnosti posmrtného života.¹⁸

Zatímco důkazy ve prospěch komunikace s mrtvými mohou být pro osoby s náboženskými nebo duchovními sklony přesvědčivé, z akademického a skeptického hlediska jsou vystaveny několika pádným protiargumentům. Kritici tvrdí, že i když médium poskytuje přesné informace, nemusí to být důkaz posmrtného života. Možným vysvětlením je např. možnost tzv. nevědomé telepatie, tedy stavu, kdy se médium podprahově naladí na osoby v místnosti a je v tomto stavu schopno spontánně vyjadřovat („číst“) myšlenky těchto osob, ale ve skutečnosti nekontaktuje skutečného zemřelého.¹⁹ Dalším protiargumentem je nalezení záměrného podvodu, kdy některá média mohou používat psychologické techniky, jako je čtení řeči těla klienta nebo předem hledané informace.^{20 21}

Empirická věda vyžaduje, aby byly jevy reprodukovatelné za kontrolovaných podmínek. Vyprávění médií však tomuto kritériu neodpovídají, protože jejich výsledky se drasticky liší v závislosti na experimentálních a laboratorních podmínkách, kdy nemají přístup k informacím klienta a neobdrží stejné informace jako při první údajné interakci se zemřelým.²² Argument komunikace s mrtvými osobami se tedy opírá o metafyzické a častěji náboženské předpoklady, které nejsme schopni standardními vědeckými metodami přezkoumat. Kritické zkoumání ukazuje, že argument má řadu slabin, od

¹⁷ Lester, David „Is There Life After Death?: A Review of the Supporting Evidence“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 631–34.

¹⁸ Carter, Chris, *Science and the Afterlife Experience: Evidence for the Immortality of Consciousness* (Rochester: Inner Traditions International, Limited, 2012), 223–28.

¹⁹ Tamtéž, 223–24.

²⁰ Larsen, Claus Flodin „Conjecturing Up Spirits in the Improvisations of Mediums“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 585–612.

²¹ Battista, Christian, Gauvrit, Nicholas a LeBel, Etienne „Madness in the Method: Fatal Flaws in Recent Mediumship Experiments“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 619–25.

²² Lester, David „Is There Life After Death?: A Review of the Supporting Evidence“, in Martin, Michael a Augustine, Keith (eds.). *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2015), 634–35.

psychologických vlivů přes metodologické nedostatky až po nspecifikované zdroje informací. Nelze jej proto považovat za dostatečný empirický důkaz posmrtného přežívání vědomí.

3 Zážitky blízkosti smrti: Výzkumy a teoretické rámce

3.1 Zážitky blízkosti smrti (NDE) jako empirické argumenty

Klíčovým argumentem, který bývá na podporu možnosti posmrtného života využíván, a který v této práci považuji za hlavní empirický argument v jeho prospěch, jsou zážitky blízkosti smrti (*Near Death Experience*). Jde o změněné stavy vědomí, které se typicky vyskytují u osob v klinickém bezvědomí nebo v situacích extrémního fyzického či emočního ohrožení. Nevysvětlitelnost v rámci současné vědy přispívá k jejich transcendentálnímu a mystickému charakteru. Zahrnují zážitky oddělení od těla, při kterém pozorují události ve svém životě z odstupu nad svým tělem, dále cestování temným tunelem, setkání se zemřelými blízkými nebo konfrontace s neznámou zářící postavou světla, zažívání pocitu jednoty, míru a duchovní proměny či přehrání života, pro většinu v pozitivním prostředí.^{23 24} Na rozdíl od jiných empirických argumentů jde o zážitek, který se odehrává ve stavu nejvyššího ohrožení života, a je tedy považován za nejbližší možný kontakt se samotnou fyzickou smrtí zažité osobně. Tyto zážitky jsou běžné po celém světě a mají určité společné rysy, avšak jejich interpretace se na základě jiných neurobiologických popisů či náboženství mohou lišit.^{25 26}

Fenomén NDE zpopularizoval Raymond Moody v díle *Život po životě*.²⁷ Nejčastějšími případy podle Moodyho, kdy se mohou NDE u recipientů vyskytnout, jsou případy zástav srdce, kómatu, či v průběhu operací během zákroku. NDE se mohou objevit i při nečekaných nehodách, kdy dochází k ohrožení života, např. při autonehodě. V takovýchto situacích obvykle dochází k tomu, že člověk upadne do bezvědomí.²⁸ Přestože k takovým událostem dochází v době, kdy by podle současné lékařské vědy měl

²³ Greyson, Bruce „Near-Death Experiences“, in Cardeña, Etzel, Lynn, Steven J. a Krippner, Stanley (eds.), *The Varieties of Anomalous Experience: Examining the Scientific Evidence* (Washington, DC: American Psychological Association, 2007), 315–16.

²⁴ Moore, Timothy „Near-Death Experience“, in Strickland, Bonnie B. (ed.), *The Gale Encyclopedia of Psychology* (Detroit, MI: Gale Group, 2001), 451–52.

²⁵ Moody, Raymond, *Život po životě* (Bratislava: Ikar, 2005), 16–24.

²⁶ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 1–5.

²⁷ Tamtéž, 5.

Moody, Raymond, *Život po životě* (Bratislava: Ikar, 2005).

²⁸ Moody, Raymond, *Život po životě* (Bratislava: Ikar, 2005), 22–24.

být mozek krátce neaktivní, lidé mají tendenci popisovat NDE jako zřetelné a vědomé zážitky jako by jejich mozek běžně fungoval. Rozpor mezi subjektivním prožitkem a biologickou funkcí lidského mozku je tak středem mnoha nevyřešených sporů v medicíně a neurovědách, a to hlavně v otázce funkce mozku a mysli.²⁹

Jedním z častých rysů NDE jsou tzv. *mimotělní zkušenosti* (*Out-of-Body Experience*, dále OBE), které podle některých výpovědí nastávají v době, kdy je podle lékařů člověk objektivně v bezvědomí, ale ze své subjektivní zkušenosti prožívá vědomou zkušenost mimo své tělo. Jedinec vnímá sám sebe jako vznášejícího se nad svým fyzickým nehybným tělem (např. na operačním sále). OBE lze tedy vnímat jako vnitřní, nehmotnou zkušenost, která je silně subjektivní a u každého člověka se může lišit. Jedinec je plně schopný vnímat věci kolem sebe, včetně toho, že slyší konverzaci lékařů a jiných přítomných, případně vidí předměty, které jsou v dané situaci použity. Po skončení OBE i NDE si vše pamatuje a dokáže říct, o čem lékaři mluvili a co konkrétně dělali během jeho bezvědomého stavu. Někteří jedinci dokonce referují o zostřeném vnímání: lepším sluchu, zraku, kterými jsou schopni vnímat přesné detaily předmětů, a o zostřeném myšlení. Některé situace byly detailně popsány i bez ohledu na to, jak daleko se pacienti dle svých výpovědí od svého fyzického těla nacházeli.³⁰ Kromě toho během zážitku nepocítují žádnou bolest či nepříjemnost.

Další zkušenost, kterou někteří jedinci při NDE zažívají, je procházení dlouhým temným *tunelem*, který v jejich interpretaci představuje cestu mezi životem a smrtí, a který jedinci často popisují, že se objevuje až po určité době, kdy jedinec vnímá své okolí ve své nehmotné podobě během OBE. Nejčastěji je tunel popisován jako tmavá prázdnota ničeho, kterou se velkou rychlostí pohybují vpřed, padají dolů či naopak vznášejí nahoru.³¹ Nacházet se v tunelu, ve kterém není vidět nic kromě temné nicoty, by za normálních okolností lidi patrně vystrašilo, avšak jedinci, kteří NDE zažili, popisují zážitek pozitivně: díky světlu, které se nacházelo na konci tunelu, pocítovali bezpečí a radosti, nikoliv

²⁹ Greyson, Bruce, *After: A Doctor Explores What Near-Death Experiences Reveal About Life and Beyond* (London: Penguin Books, 2022), 170–75.

³⁰ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Posmrtný život“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 118–120. Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 6–8., 46–47, 69–73. Carter, Chris, *Science and the Near-Death Experience: How Consciousness Survives Death* (Rochester, Vt: Inner Traditions, 2010), 106–111.

³¹ Raymond, Moody, *Život po žvotě*, (Bratislava: Ikar, 2005), 33–35.

strach.³² Jedinci, kteří mají tuto zkušenost, dále uvádějí, že kromě uklidňujícího pocitu je světlo jasné, avšak nikoliv nepříjemné pro oči.³³ Věřící jedinci jasnost a zářivost světla přirovnávali ke ztělesnění Boha samotného.³⁴

Někteří jedinci dále popisují, že se dostali do styku s údajným dalším světem, ve kterém měli možnost se *setkat s jinými lidmi*, kteří se tam nacházejí. Obvykle se podle popisů lidí tato skupina lidí nachází pospolu na jednom místě, kde čekají nebo pozorují osobu, která v tu chvíli zažívá NDE. Výrazy bytostí podle svědectví nejsou nepříjemné, naopak láskyplné a vítající daného jedince v jeho příchodu.³⁵ Existuje mnoho případů, kdy jedinci popisují, že všechny bytosti vznášející se u stromu znají, avšak všichni už jsou mrtví, proto nemají hmotná těla, avšak i přes to je dokážou poznat. Podle řady popisů již zemřelé bytosti s umírajícími aktivně komunikují pomocí telepatie a utěšují danou osobu, avšak jsou i případy, kdy zemřelí jsou jen přítomni, ale nepromlouvají. Některé osoby mající NDE referují o tom, že kromě své zesnulé rodiny či přátel se setkali i s dalšími zemřelými, kteří obvykle fungovali jako poskytující pomoc.^{36 37}

NDE může obsahovat i zkušenost *přehrání života*, kdy se umírajícímu během velmi krátkého okamžiku „přehraje“ téměř celý jeho život, a to od dětství až k současnosti. Zkušenost je často popisována jako živě probíhající vzpomínky pozorované z perspektivy třetí osoby. Jedinci, kteří zažili NDE vypráví o tom, že v normální situaci by bylo nemožné všechny události během tak krátkého okamžiku znovu prožít, avšak jejich vědomí v nefyzickém těle bylo schopné vše vstřebat a do detailu zpracovat. Co se týče šíře a hloubky přehrání života, někteří tvrdí, že jim byl ukázán celý život i s nevýznamnými momenty, jiní referují o pouze důležitých nebo určitých situacích.³⁸ Dalším aspektem, který ukazuje, že zkušenost jedinců nefunguje na stejném principu, je

³² Greyson, Bruce, *After: A Doctor Explores What Near-Death Experiences Reveal About Life and Beyond* (London: Penguin Books, 2022), 40–41.

³³ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 10.

³⁴ Tamtéž, 8–10.

Carter, Chris, *Science and the Near-Death Experience: How Consciousness Survives Death* (Rochester, Vt: Inner Traditions, 2010), 114–117. Mimoto existují i případy NDE, kdy jedinci, i když byli v tmavém tunelu, stále mohli sledovat doktory operující na jejich těle pod nimi, a přitom stoupat v tunelu nahoru.

³⁵ Tamtéž, 118–120.

³⁶ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 11–12.

³⁷ Moody, Raymond, *Život po žívotě*, (Bratislava: Ikar, 2005), 49–51.

³⁸ Tamtéž, 55–56.

rozmanitost vzpomínek: někteří hovoří o tom, že se jim vzpomínky přehrály postupně, jiní hovoří o tom, že viděli vše najednou. Podle interpretací zážitku, které jedinci s touto zkušeností nabízejí, mělo přehrání života člověku umožnit jeho život, bez kárání za jeho chyby. Proto jedinci i během této zkušenosti necítili žádný diskomfort, a naopak mluví o tom, že si zážitek, přestože trval pouze velmi krátkou dobu, užili.^{39 40 41}

Další možnou zkušeností je dosáhnutí tzv. *hranice*, jedinci popisují okraj řeky, dveře bez kliky či plot. Některým se podle jejich vyprávění podařilo k hranici přiblížit natolik, aby mohli vidět ráj za ní a v něm své blízké zemřelé. Některí však popisují, že byli při cestě k hranici zastaveni a bylo jim jejími blízkými zemřelými nařízeno, aby se otočili a vrátili se. Rozhodnutí o tom, zda osoba prožívající NDE zůstane, nebo se vrátí, může podle různých výpovědí být jedincova vlastní volba, nebo je mu návrat jednoznačně nařízen obvykle jeho blízkými zemřelými. I když byli jedinci ve valné většině případů uklidňujícím prostředím a atmosférou ráje přitahováni, bylo jim podle jejich vyprávění vždy zakázáno překročit danou hranici oddělující náš fyzický svět od „jiného nehmotného světa“, jinak by se nejednalo o zážitek blízkosti smrti. Nejčastější důvody k návratu, o nichž jedinci referují, je nenaplnění určitých povinností, osoby, které byly matkami, uváděly, že hlavním důvodem jejich návratu byly jejich děti. Mnozí jedinci mající NDE uváděli, že je druhý svět silně přitahoval, a pokud by v něm setrvali o něco déle, pocíťovali, že by se již nedokázali vrátit zpět do svého fyzického těla.^{42 43}

Vzhledem k tomu, že nejčastější případy NDE se odehrávají v nemocnicích na operačních sálech a jsou označovány jako klinická smrt, začala se o NDE zajímat i věda, zejména medicína. K systematickému zkoumání NDE významně přispěl doktor medicíny a věřící Jeffrey Long, který vytvořil 30. srpna v roce 1998 webovou stránku *Nadace pro výzkum zážitků blízkosti smrti* (*Near Death Experience Research Foundation*, dále NDERF). Ta slouží ke sbírání jednotlivých dat případů NDE z celého světa pomocí dotazníku, který účastníkům klade otázky formulované tak, aby pomohly jedincům NDE

³⁹ Moody, Raymond, *Život po žívotě*, (Bratislava: Ikar, 2005), 57–61.

⁴⁰ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 13–14.

⁴¹ Carter, Chris, *Science and the Near-Death Experience: How Consciousness Survives Death* (Rochester, Vt: Inner Traditions, 2010), 120.

⁴² Moody, Raymond, *Život po žívotě*, (Bratislava: Ikar, 2005), 61–64.

⁴³ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 16.

popsat jejich zkušenost vzhledem k tomu, že NDE jsou známé svou obtížností dané jevy popsat. Longův výzkum analyzoval více než 1 300 případů. V rámci celkových výsledků výzkumu se ukázalo, že nejčastěji uváděnými rysy s více než 70 % byly OBE, zostřené smysly, setkání se světlem a pocity míru. O něco méně často pod 60 % respondenti referovali o setkání se zemřelými a prožitkem „jiného světa“ či ráje, a také o možnosti učinit rozhodnutí o návratu či zůstání. Nejméně často zaznamenanými rysy pod 30 % byly cestování tunelem, přehrání života a dosáhnutí hranice.^{44 45}

3.2 Medicínské a psychologické vysvětlení NDE

Vědecké přístupy k fenoménu NDE se soustředí především na fyziologická a psychologická vysvětlení, snaží se objasnit vznik těchto zkušeností a přesvědčit společnost, že tyto zážitky by se neměly považovat za empirické argumenty ve prospěch existence posmrtného života. V rámci těchto přístupů byly formulovány různé hypotézy vysvětlující NDE, které zahrnují možnost hypoxie (nedostatečného okysličení mozku), vlivu různých léků, účinek neurotransmiterů či mozkovou aktivitu při klinické smrti. Současně byly zkoumány i psychologické interpretace, které pracují s regresí (např. návratem člověka do vývojově dřívějšího stavu vědomí), obrannými mechanismy (např. vytěsněním strachu ze smrti nebo oddělení vědomí od svého těla) nebo kulturním očekáváním (představám o smrti převzatými z kulturního kontextu dané společnosti či náboženství). Přesto však žádná z těchto teorií zatím neposkytla jednoznačné a komplexní vysvětlení, které by vystihovalo všechny aspekty NDE.

Jedna z nejrozšířenějších teorií fyziologického původu předpokládá, že NDE vznikají v důsledku nedostatečného okysličení mozku, tzv. hypoxie, kdy lidské tělo nemá dostatečné množství kyslíku, nebo tzv. anoxie, kdy tělo nemá kyslík vůbec. Anoxie často doprovází zástavu srdce, což z ní činí přirozeného kandidáta na jednu z příčin objevení fenoménu NDE. Nicméně podle Susan Blackmore ani rychlá, ani příliš pomalá ztráta kyslíku se nezdají být tím, co NDE spouští. Rozhodujícím faktorem, aby došlo k NDE, je podle Susan Blackmore rychlost ztráty kyslíku v mozku. Pokud dojde k zástavě srdce

⁴⁴ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 31–45.

⁴⁵ Tamtéž, 1–19.

příliš rychle, jedinec okamžitě upadne do bezvědomí a je bezprostředně ve stavu anoxie, nemá podle autorky šanci k NDE dojít. Naopak při pomalém nástupu anoxie zažívá jedinec neklid, zmatenost a děsivé halucinace, což se výrazně liší od klidného, pozitivního a konzistentního charakteru většiny NDE. Blackmore se tak domnívá, že pro vznik NDE je potřebný stav, kdy se dodávání kyslíku do mozku postupně snižuje jako při hypoxii, avšak zcela jako při anoxii nezmizí. Proto je podle Blackmore zapotřebí ke zkušenosti NDE „zlatá střední cesta“, kdy je člověk blízko smrti, avšak srdce není zcela zastavené, a zároveň mozek stále přijímá trochu kyslíku. Jako častý příklad Blackmore uvádí situaci topení se.⁴⁶ Co se týče přehrání života, jednoho z hlavních prvků NDE, při hypoxii je paměť v mozku silně poškozena, tudíž zprostředkovatel přehrání života jako jednoho z rysů NDE je stále záhadou v rámci funkce mozku.⁴⁷ Blackmore i přesto argumentuje, že anoxie by měla být považována za jednu z příčin spuštění NDE. Lékaři podle ní při zástavě srdce měří obsah kyslíku v krvi jen v tepnách, kde je obvykle kyslíku dostatek, avšak nikoliv v mozkových žilách. Krevní oběh totiž při zástavě srdce ustane, a proto se do mozku kyslík téměř nedostane, což vede k anoxii.⁴⁸

Další z teorií se zaměřují na roli neurotransmiterů, tedy látek, které se vytvářejí v mozku a slouží jako přenašeči signálů mezi nervovými buňkami. Konkrétně se zaměřují na roli endorfinů, které např. mohou navodit pocit euforie či pohody. Endorfiny se často uvolňují během stresových situací, které mohou zahrnovat strach ze smrti, či během hypoxie. V momentě jejich uvolnění člověk necítí příliš bolesti a je spíše zahlcen pozitivními pocity, jako je klid či uspokojení. Takové stavy se také objevují při zažívání NDE.⁴⁹ Podobně má vliv na mozkovou aktivitu serotonin, jehož aktivita může souviset s vizemi a změnou vnímání času, jelikož se v mozku podílí na snění.⁵⁰ Neurovědci se dále snažili lokalizovat NDE do určitých oblastí mozku. Často bývá zmiňován pravý temporální lalok, limbický systém obsahující thalamus, hypothalamus a amygdalu, což

⁴⁶ Blackmore, Susan, *Dying to Live: Near-Death Experiences* (Buffalo, N.Y: Prometheus Books, 1993), 55.

⁴⁷ Tamtéž, 63.

⁴⁸ Tamtéž, 52.

⁴⁹ Blackmore, Susan, *Dying to Live: Near-Death Experiences* (Buffalo, N.Y: Prometheus Books, 1993), 106–9.

⁵⁰ Tamtéž, 89.

jsou oblasti spojené s pamětí, emocemi a vizuálním vnímáním.⁵¹ ⁵² Pim van Lommel upozorňuje, že fyziologické modely spíše popisují způsoby zpracování zážitku, než že by vysvětlovaly samotný vznik komplexních NDE.⁵³

Vedle fyziologických modelů založených na okysličení mozku byly navrženy i teorie, které vysvětlují NDE jako účinek určitých látek, ať už jde o podaný lék nebo o přirozené či umělé drogy. Podle Blackmore se někteří badatelé domnívají, že NDE by mohly být způsobeny působením látek jako je ketamin, hašiš či LSD, které jsou známy svými halucinogenními účinky, a které vedou k údajnému zážitku tunelu či OBE. Sama Blackmore uvádí osobní zkušenost s kouřením hašišu, který u ní vyvolal zážitek strukturálně podobný NDE, nicméně otevřeně připouští, že takový prožitek postrádal hloubku, emocionální intenzitu a následné transformace, které bývají charakteristické pro „pravé“ NDE, které nastávají v momentě, kdy jde člověku skutečně o život. Kromě toho teorii drog vyvrací fakt, že NDE zažili i lidé, kteří žádné drogy nepozřeli.⁵⁴ Na podobný rozdíl poukazuje Bruce Greyson, podle jehož výzkumu pacienti pod vlivem léků mají nižší pravděpodobnost zažít NDE než pacienti bez léků. Greyson proto argumentuje, že pokud by NDE byly způsobeny pouze léky či jinými psychedelickými látkami, měly by být případy NDE u pacientů s medikací častější, avšak tomu tak není.⁵⁵

Mohou být NDE způsobeny psychickou nemocí? Greyson na tuto otázku argumentuje, že lidé trpící psychickými nemocemi (např. schizofrenie) obvykle nejsou blízko smrti, navíc halucinační stavy způsobené takovou nemocí na ně působí negativně, nemají na ně žádný uklidňující účinek a ani je nevnímají jako účel, který je má nějak je poučit o životě. Spíše mají lidi s duševními poruchami později problémy v životě fungovat a dostávají se do depresí. Lidé s psychickou nemocí si také po delší době uvědomí, že jejich vize nebyla reálná, na rozdíl od NDE účastníků, kterým zkušenost přišla skutečná a nefalšovaná. Většina jedinců NDE je také schopna svou zkušenost bez

⁵¹ Van Lommel, Pim, *Consciousness Beyond Life: The Science of the Near-Death Experience* (New York: HarperCollins Publishers, 2011), 193–95.

⁵² Tamtéž, 383–84.

⁵³ Tamtéž, 299–300.

⁵⁴ Blackmore, Susan, *Dying to Live: Near-Death Experiences* (Buffalo, N.Y.: Prometheus Books, 1993), 42–49.

⁵⁵ Greyson, Bruce, *After: A Doctor Explores What Near-Death Experiences Reveal About Life and Beyond* (London: Penguin Books, 2022), 161–62.

problému sdílet, kdežto lidé trpící duševní nemocí naopak často s nikým komunikovat nechtějí.⁵⁶

Jedním z nejzásadnějších výzkumných témat v rámci vědeckého zkoumání NDE je otázka, zda je možné mít vědomou zkušenost v době, kdy je mozek neaktivní, např. při srdeční zástavě. Na toto téma se zaměřil Pim van Lommel a podle jeho studie zhruba 18 % účastníků popisovalo NDE, přestože podle dostupných neurologických údajů jejich mozek nevykazoval žádnou měřitelnou aktivitu během doby klinické smrti.⁵⁷

Pro vysvětlení, klinická smrt nastává v okamžiku, kdy dochází k zástavě srdeční činnosti, a tedy i k přerušení zásobování mozku kyslíkem a glukózou. Podle dnešní neurovědy by v takovém stavu měla osoba upadnout do bezvědomí během několika sekund.⁵⁸ Při stavu bezvědomí v mozku nejsou detekovatelné žádné EEG signály, tudíž mozek nevykazuje žádnou dnešními přístroji měřitelně zjistitelnou aktivitu. Tím se však nevylučuje jiná mozková aktivita, která může během lékaři diagnostikovaného stavu bezvědomí těla probíhat. EEG měří hlavně elektrickou aktivitu mozkové kůry neboli cerebrálního kortexu, a z toho důvodu je možné, že není schopné obsáhnout aktivitu celého mozku. Proto je stále otevřenou otázkou, zda nějaká mozková aktivita existuje a v jaké části mozku probíhá, aby mohla vysvětlit údajné vědomé NDE.⁵⁹ Tento rozpor mezi absencí měřitelné mozkové aktivity a subjektivními výpověďmi pacientů o detailních a hlubokých zážitcích během zástavy vede van Lommela k úvahám o nejistém vztahu mezi mozkem a vědomím. Argumentuje, že vědomí by totiž za okolností zástavy srdce či jiných okolností bezvědomí nemělo vůbec existovat, a přesto někteří lidé mají NDE. Proto se stále objevují spekulace, zda i během zástavy srdce nemůže docházet k nějaké mozkové aktivitě, která je momentálně přístroji využívajícími současné technologie nedetekovatelná a která by potenciálně mohla mít vztah k fenoménu NDE.⁶⁰

Vedle fyziologických a neurovědných přístupů byly navrženy také čistě psychologické modely, které hledají původ NDE v obranných mechanismech,

⁵⁶ Greyson, Bruce, *After: A Doctor Explores What Near-Death Experiences Reveal About Life and Beyond* (London: Penguin Books, 2022), 128–31.

⁵⁷ Van Lommel, Pim, *Consciousness Beyond Life: The Science of the Near-Death Experience* (New York: HarperCollins Publishers, 2011), 144.

⁵⁸ Tamtéž, 166–68.

⁵⁹ Tamtéž, 163–66.

⁶⁰ Van Lommel, Pim, *Consciousness Beyond Life: The Science of the Near-Death Experience* (New York: HarperCollins Publishers, 2011), 188–95.

archetypech a projekcích lidské psychiky v extrémně ohrožujících situacích. Jedna z teorií, které se pokoušejí objasnit NDE, tvrdí, že vize NDE, hlavně prožití cesty v tunelu, mohou odkazovat na návrat do doby v děloze nebo přehrání zážitku porodu. Susan Blackmore upozorňuje, že obrazy temného tunelu a světla na jeho konci mohou symbolicky projektovat průchod porodními cestami a světlo porodního sálu.⁶¹ Kvůli své neověřitelnosti však tato teorie také vyvolává otázky, jak by si člověk mohl pamatovat událost z období, kdy ještě pravděpodobně nebyl schopen vědomého vnímání či ukládání informací do paměti. Navíc to stále nevysvětluje setkání s blízkými zemřelými nebo se „světelnou bytostí“, které patří k častým prvkům NDE.

Další psychologické teorie vycházejí z myšlenky, že NDE lze modelovat jako psychologické obranné mechanismy. Tyto teorie se týkají hlavně věřících lidí, a vysvětlují NDE jako zbožné přání přežít nebo jako projekce jejich představy o posmrtném životě na základě jejich kultury a náboženství. Je zde tedy možnost, že předem daná očekávání ohledně posmrtného života mohou mít vliv na formu zážitku.⁶² Dobré je také vzít v potaz efekt, který NDE zanechá v člověku. Osoba, která prošla zkušeností NDE se typicky dívá na život jinak, zážitek ji vede k přehodnocování: váží si ho či je více opatrná. Podobnou transformativní zkušenost však mohou mít i lidé, kteří při život ohrožující situaci žádnou NDE nezažili, protože samotné životní riziko, které mohlo vést k ukončení života, v nich často zanechá potřebu vedení lepšího života či menší strach ze smrti podobně jako NDE. Jediný rozdíl je v tom, že nespatriili údajnou vizi posmrtného života. Změněný pohled na život se však zdá být obdobný.⁶³

NDE svou komplexitou a problematickou ověřitelností představují výzvu pro současnou medicínu, neurovědu a psychologii. V medicíně byly předloženy různé vysvětlující modely, od teorií ztráty kyslíku, účinků léků a neurotransmiterů až po hypotézy návratu do dělohy nebo kulturního vlivu. Žádný z nich však nedokáže plně vysvětlit podstatu a příčinu NDE. Stále otevřenou otázkou tak zůstává i vztah mezi mozkem a vědomím jako takovým. Psychologické teorie podávají možná vysvětlení

⁶¹ Blackmore, Susan, *Dying to Live: Near-Death Experiences* (Buffalo, N.Y: Prometheus Books, 1993), 90–91.

⁶² Greyson, Bruce, *After: A Doctor Explores What Near-Death Experiences Reveal About Life and Beyond* (London: Penguin Books, 2022), 236–38.

⁶³ Blackmore, Susan, *Dying to Live: Near-Death Experiences* (Buffalo, N.Y: Prometheus Books, 1993), 245–50.

symboliky takových prožitků, ale stejně jako neurofyzilogické modely nedokážou poskytnout jasnou a empiricky ověřitelnou odpověď na otázku, odkud se takové prožitky berou. Tyto limity vědy proto dávají prostor i jiným možným vysvětlením, a to např. těm, která vycházejí z náboženských nebo duchovních systémů.

3.3 Náboženské a spirituální interpretace NDE

Náboženské výklady NDE hrají významnou roli při jejich interpretaci jako důkazu pro existenci duše a duchovního světa. Zkušenosti, jako je přechod temným tunelem, setkání s duchovní bytostí nebo návrat z „jiného světa“, jsou často vnímány jako kontakt s božským či posmrtným světem na základě i vlivu různých náboženských tradic. Přestože se konkrétní výpovědi mohou lišit, převážné rysy zážitků, jako světlo, mír či láska, naznačují, že NDE je pro mnoho lidí duchovním přechodem, který zásadně mění jejich pohled na životní styl i obavy ze smrti.

Z náboženského a spirituálního hlediska jsou NDE často interpretovány jako duchovní přechod vědomí do jiné roviny bytí, vnímané věřícími jako posmrtný život, kde se potenciálně mohou setkat se svými blízkými zemřelými. Greyson zdůrazňuje, že tyto zážitky jsou vnímány jako mystická zkušenost, jež zahrnuje pocit naprostého míru, jednoty a bezpodmínečné lásky. Přítomnost světla bývá popisována jako osobní, milující a inteligentní – mnozí ji ztotožňují s božskou entitou, bez ohledu na své původní náboženské přesvědčení.⁶⁴

Už staré náboženské tradice a starověké civilizace formulovaly specifické interpretace NDE. Gregory Shushan se ve svém díle *Conceptions of the Afterlife in Early Civilizations: Universalism, Constructivism, and Near-Death Experience*⁶⁵ zabývá staroegyptskými, mezopotámskými, hinduistickými a také buddhistickými civilizacemi, které podobně sdílejí představu stavu transformace duše po smrti a změně její identity vedoucí do jiné dimenze. Během tohoto stavu dochází k setkání s nadpřirozenými bytostmi a procesu, kde údajně jsou v posmrtném životě hodnoceny jedincovy dobré a

⁶⁴ Greyson, Bruce, „Near-Death Experiences and Spirituality“, *Zygon*, 2006, roč. 41, č. 2: 393–414, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00745.x>, 396.

⁶⁵ Shushan, Gregory, *Conceptions of the Afterlife in Early Civilizations: Universalism, Constructivism, and Near-Death Experience* (London New York: Continuum, 2009).

špatné skutky.⁶⁶ Například v hinduistické tradici existuje představa o cestování duše mezi naším fyzickým a „jiným“ světem, podobně jako u některých NDE.⁶⁷ V egyptské kultuře se pak objevuje soud neboli sebehodnocení po smrti, setkání se s blízkými zesnulými, překonávání překážek a nebezpečí a snaha tak dosáhnout zbožštění neboli splynout s Bohem.⁶⁸

V rámci raného judaismu byla možnost posmrtného života původně odmítána, jelikož člověk byl chápán jako bytost spojená se svou tělesnou existencí a smrt se tak jevila jako ukončení života. Rané spisy Starého zákona (Žalmy, Job) však formulují víru v Šeol (podsvětí), který ale měl symbolizovat místo temnoty, kam odcházejí duše zemřelých, tudíž nebyl chápán jako pozitivní možnost posmrtného života. V pozdějších textech Starého zákona (např. kniha Daniel) je však formulována víra v posmrtnou odměnu a pokračující existenci skrze Boha.⁶⁹ V rámci křesťanské víry je zkušenost NDE běžně považována za potvrzení křesťanské víry v posmrtný život. V Novém zákoně se myšlenka posmrtného života rozvinula na základě vzkříšení Ježíše Krista, kdy Ježíš Kristus údajně vstal z mrtvých a zjevil se lidem jako důkaz, že byl opět přiveden k životu. Pro křesťany to bylo nejen jako potvrzení Kristova božství, ale především jako základní důkaz a záruka naděje pro všechny věřící, aby nechápali smrt jako konec, ale jako pokračování své existence.⁷⁰

Pokud jsou výpovědi lidí, kteří prožili NDE, věrohodné, mohou v rámci náboženského diskurzu potvrzovat domněnku, že smrt, jak předpokládají věřící, není zánikem, ale procesem přijetí Bohem, aby s ním mohli žít na jiné úrovni. To znamená, že Bůh údajně překonává smrt, aby mohli věřící pokračovat v posmrtné existenci.⁷¹ Greyson přitom dodává, že i když symbolika bývá vázaná na kulturní rámec dané osoby, samotný zážitek NDE je často nezávislý na předchozím náboženském přesvědčení, protože ho mohou zažít i ateisté či agnostici ateisté.⁷²

⁶⁶ Shushan, Gregory, *Conceptions of the Afterlife in Early Civilizations: Universalism, Constructivism, and Near-Death Experience* (London New York: Continuum, 2009), 25–27.

⁶⁷ Tamtéž, 97–98.

⁶⁸ Tamtéž, 54–69.

⁶⁹ Badham, Paul, *Christian Beliefs About Life After Death* (London: SPCK, 1978), 3–6.

⁷⁰ Tamtéž, 18–20.

⁷¹ Tamtéž, 10–17.

⁷² Greyson, Bruce, „Near-Death Experiences and Spirituality“, *Zygon*, 2006, roč. 41, č. 2: 393–414, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00745.x>, 401.

Významným aspektem, který Bruce Greyson zdůrazňuje, je zásadní duchovní proměna osob po prožitém NDE. Tito lidé často pak začínají klást větší důraz na duchovní hodnoty, jsou empatičtější a k ostatním nápomocnější, méně se bojí smrti, více si váží svého života a pociťují mír a klid. Podle Greysona některé jedince zážitek NDE může i od jejich náboženské konfese odklánět, ačkoliv jejich spiritualita, na základě toho, co viděli v NDE, sílí. Náboženskou konfesi přitom v rámci této dichotomie můžeme chápat jako strukturovaný systém víry, který věřící zavazuje k uplatňování konkrétních pravidel a způsobů praxe (spojených s konkrétním místem a dobou), spiritualita naopak představuje individuální a spíše vnitřní prožívání jisté duchovní víry bez nutnosti náboženské organizace. Proto lidé po NDE často uváděli, že zkušenost považují spíše za duchovní než náboženskou.⁷³ Po možné neshodě s popsanou vizí posmrtného života dané náboženské tradice jedinci s NDE zřejmě hledají novou symboliku a jazyk, skrze který je možné zážitek pojmenovat a jeho zkušenost poté integrovat do života, avšak již ne v rámci náboženských tradic, ale v rámci širěji uvažovaného duchovna jako takového.

Náboženské a spirituální interpretace NDE představují významnou součást toho, jak jsou tyto jevy chápány jak jednotlivci, tak v rámci kultury. Ačkoliv není možné tyto výpovědi vědecky ověřit jako důkaz posmrtného života, nabízejí univerzální symboliku přechodu, světla a lásky, která se objevuje napříč věky i náboženskými tradicemi. NDE tak slouží jako hluboký subjektivní důkaz pro existenci vědomí přesahujícího tělesnou smrt, a přestože jejich výklad zůstává otevřený, mají sílu hluboce proměnit životy těch, kdo je zažili.

⁷³ Greyson, Bruce, „Near-Death Experiences and Spirituality“, *Zygon*, 2006, roč. 41, č. 2: 393–414, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00745.x>, 401–4.

4 Empirické důkazy a jejich hodnocení

4.1 Rekonstrukce empirických argumentů jako argumentu z expertního názoru

Filozofické hodnocení empirických argumentů pro možnost posmrtného života zahrnuje nejen analýzu jejich obsahové stránky, ale také porozumění jejich argumentační kompozici. To, jak jsou argumenty konstruovány představuje klíčovou otázku pro jejich následné posouzení. Většina argumentů ve prospěch posmrtného života, jako jsou např. výpovědi o NDE, vzpomínky na minulé životy, či svědectví o komunikaci se zesnulými, čerpá svou přesvědčivost ze specifického typu prožitku, který dané osoby mají, a který z nich činí určitý typ „zkušenostních expertů“ na tento prožitek. V tomto textu je rekonstruuji jako využívající schéma tzv. *argumentu z expertního názoru*, konkrétně jeho verzi, která pracuje s pojmem zkušenostní expert. Pokouším se zjistit, zda mohou figurovat jako validní argumenty ve prospěch posmrtného života či nikoliv.

Jean H. M. Wagemans navrhuje schéma argumentu z expertního názoru, které upřesňuje strukturu a jednotlivé podpůrné složky argumentace. Podle Wagemanse má argument z expertního názoru následující schéma:

(1) Stanovisko: Tvrzení T je pravdivé/přijatelné.

(1.1) T tvrdí expert E.

(1.1.1a) E je expert v příslušné oblasti O.

(1.1.1b) Zdroj Z dokazuje, že T je tvrzeno E.

(1.1') Přijetí toho, že T je tvrzeno E, činí přijatelným, že T je pravdivé nebo přijatelné.

(1.1'.1a) E je osobně spolehlivý.

(1.1'.1b) E je schopen poskytnout další důkazy pro T.

(1.1'.1c) T je v souladu s tím, co tvrdí ostatní (typy) odborníků na O.⁷⁴

Wagemansův model nabízí přehlednou argumentační strukturu a rozlišení jednotlivých premis argumentu. Umožňuje analýzu expertova stanoviska včetně podpůrných argumentů, které vedou k jeho závěru. Wagemans mimo jiné považuje argument z expertního názoru za tzv. symptomatickou argumentaci, kde stanovisko vyjádřené expertem indikuje pravdivost tvrzení, tedy fakt, že je tvrzení vyjádřeno expertem, je tzv. symptomem přijatelnosti tohoto tvrzení.

Wagemans rozlišuje dvě verze argumentu z expertního názoru, a to vzhledem k typu znalosti, na niž je autorita experta založena. Rozlišuje argument z *profesního* expertního názoru, který zakládá autoritu mluvčího na jeho profesní znalosti a edukaci, a argument ze *zkušenostního* expertního názoru, který je založen na specifické zkušenosti, kterou daný mluvčí má.⁷⁵ Příkladem profesního experta může být např. lékař, který vydává své odborné stanovisko ohledně postupu určité nemoci (např. rakoviny) a pravděpodobně účinné léčbě, příkladem zkušenostního experta může být např. pacient trpící rakovinou, který může poskytnout expertní hledisko na to, co to znamená mít rakovinu. Empirický argument ve prospěch posmrtného života, který se odkazuje na individuální zkušenosti s NDE, vzpomínky na minulé životy apod., v tomto smyslu naplňuje schéma zkušenostního experta, protože lidé svědčící o takto unikátních prožitcích jsou experty na to, co to znamená mít NDE, vzpomínky na minulé životy apod. Toto schéma je tak možné využít k argumentační rekonstrukci a analýze výpovědí osob svědčících ve prospěch představy posmrtného života na základě své zkušenosti.⁷⁶

Wagemansovo schéma argumentu z expertního názoru lze využít pro rekonstrukci konkrétních výpovědí o NDE u osob, které tento zážitek mají. Pro

⁷⁴ Wagemans, Jean H. M., „The Assessment of Argumentation From Expert Opinion“, *Argumentation* 25, č. 3: 329–39, <https://doi.org/10.1007/s10503-011-9225-8>, 337.

Originál v angličtině:

1 O is true or acceptable.

1.1 O is asserted by expert E.

1.1.1a E is an expert in the relevant field F.

1.1.1b Source S proves that O is asserted by E.

1.1' Accepting that O is asserted by E renders acceptable that O is true or acceptable.

1.1'.1a E is personally reliable.

1.1'.1b E is able to provide further evidence for O.

1.1'.1c O is consistent with what other (types of) experts on F assert.

⁷⁵ Wagemans, Jean H. M., „The Assessment of Argumentation From Expert Opinion“, *Argumentation* 25, č. 3: 329–39, <https://doi.org/10.1007/s10503-011-9225-8>, 333.

⁷⁶ Tamtéž, 334–5.

ilustrativní účely jsem zvolila výpověď Pamely Reynolds, která při operaci mozku prošla klinickou smrtí a referovala o zkušenosti NDE. Její případ byl předložen kardiologem Michaellem Sabomem jako důkaz ve prospěch možnosti posmrtného života v jeho knize *Light and Death*.⁷⁷

Ten pocit byl jako rychlá jízda výtahem. [...] Bylo to jako tunel, ale nebyl to tunel. V určitém okamžiku, velmi brzy ve víru tunelu, jsem si uvědomila, že mě volá babička. [...] Poznala jsem spoustu lidí.⁷⁸

Její výpověď lze rekonstruovat takto:

(1) Stanovisko: Tvzení, že Pamela Reynolds během své NDE zažila vstup do „jiného světa“, je přijatelné.

(1.1) To, že Pamela Reynolds během své NDE zažila vstup do „jiného světa“, je tvrzeno Pamelou Reynolds.

(1.1.1a) Pamela Reynolds je zkušenostním expertem v oblasti NDE a zkušenosti vstupu do „jiného světa“.

(1.1.1b) Dílo *Light and Death* Michaela Saboma, které dokumentuje výpověď Pamely Reynolds, dokazuje, že tvrzení o vstupu do „jiného světa“ je tvrzeno Pamelou Reynolds.

(1.1') Přijetí toho, že tvrzení o vstupu do „jiného světa“ je tvrzeno Pamelou Reynolds, činí přijatelným, že toto tvrzení je pravdivé nebo přijatelné.

(1.1'.1a) Pamela Reynolds je osobně spolehlivá.

(1.1'.1b) Pamela Reynolds je schopna popsat své zkušenosti podrobně.

(1.1'.1c) Tvzení o vstupu do „jiného světa“ je v souladu s dalšími výpověďmi osob (př. studie Jeffreyho Longa v díle *Evidence of the Afterlife*⁷⁹), které zažily NDE, zahrnující oblast vstupu do „jiného světa“.

⁷⁷ Sabom, Michael B., *Light & Death: One Doctor's Fascinating Account of Near-Death Experiences* (Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1998), 37–47.

⁷⁸ Tamtéž, 44.

Originál v angličtině:

The feeling was like going up in an elevator real fast. [...] It was like a tunnel but it wasn't a tunnel. At some point very early in the tunnel vortex I became aware of my grandmother calling me. [...] I recognized a lot of people.

⁷⁹ Long, Jeffrey a Perry, Paul, *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences* (New York: HarperCollins Publishers, 2010), 27–29.

Pro analýzu jednotlivých složek tohoto argumentu je formulováno šest kritických otázek, které cílí na konkrétní místa argumentu, a které můžeme chápat buď jako nástroj pro posílení jeho platnosti (v případě, že jsou uspokojivě zodpovězeny), nebo naopak oslabení expertní výpovědi (v případě, že je nelze uspokojivě zodpovědět):

1. Otázka odbornosti: Jak důvěryhodný je E jako odborný zdroj?
2. Otázka působnosti: Je E expertem v oboru, ve kterém je T tvrzeno?
3. Otázka názoru: Co tvrdil E, že z toho vyplývá T?
4. Otázka důvěryhodnosti: Je E osobně spolehlivý jako zdroj?
5. Otázka konzistence: Je T konzistentní s tím, co tvrdí jiní odborníci?
6. Otázka podpůrných důkazů: Je tvrzení E založeno na důkazech?⁸⁰

Aplikujeme-li tuto sadu otázek na případ výpověď Pamely Reynolds, pak první otázka zkoumá, zda Pamela Reynolds disponuje dostatečnou důvěryhodností tak, aby mohla být považována za experta v oblasti vstupu do „jiného světa“. Jde tedy o její uznání jako osoby, která skutečně zažila a je schopna popsat zkušenost NDE. Okolnostmi, které by mohly podkopat její důvěryhodnost jako zkušenostního experta, může být např. to, že je možné zpochybnit, že takovou zkušenost dokáže relevantně popsat, že ji např. nepřikrášluje, nedezinterpretuje, nepřekrucuje apod. Podle Blackmore v oblasti NDE často dochází k tomu, že výpovědi jsou podávány vytrženě a bez kontextu, takže mohou obsahovat nepřesnosti nebo může být jejich zážitek upraven pomocí paměťové schopnosti obrazotvornosti.⁸¹

Druhá kritická otázka se zabývá tím, zda dané tvrzení vůbec spadá do pole expertovy působnosti, v případě zkušenostního experta pak jde o to, zda daná osoba

⁸⁰ Wagemans, Jean H. M., „The Assessment of Argumentation From Expert Opinion“, *Argumentation* 25, č. 3: 329–39, <https://doi.org/10.1007/s10503-011-9225-8>, 334.

Originál v angličtině:

1. Expertise Question: How credible is E as an expert source?
2. Field Question: Is E an expert in the field that A is in?
3. Opinion Question: What did E assert that implies A?
4. Trustworthiness Question: Is E personally reliable as a source?
5. Consistency Question: Is A consistent with what other experts assert?
6. Backup Evidence Question: Is E's assertion based on evidence?

⁸¹ Blackmore, Susan, *Dying to Live: Near-Death Experiences* (Buffalo, N.Y: Prometheus Books, 1993), 115–16.

skutečně má danou zkušenost, která z ní experta dělá. V našem případě se otázka ptá, zda to, co Pamela Reynolds tvrdí, je skutečně zkušenost NDE, a nejde o zážitek jiného druhu (např. halucinaci, sen apod.). Okolnostmi, které by mohly vést ke zpochybnění její působnosti, může být např. to, že by se ukázalo, že daná zkušenost není případem NDE (Reynolds např. vůbec neprožila klinickou smrt), ale že jde např. o falešnou vzpomínku nebo halucinaci vyvolanou drogou.

Třetí kritická otázka zkoumá, zda tvrzení ve stanovisku vyplývá z expertových slov, v našem případě, zda to, co Pamela Reynolds popisuje, lze skutečně interpretovat jako zkušenost vstupu do „jiného světa“. Může se např. ukázat, že její popis neodpovídá obvyklému schématu takového zážitku apod.

Čtvrtá kritická otázka se týká expertovy osobní spolehlivosti. V případě zkušenostního experta jde o to, nakolik lze jeho popisu zážitku věřit na základě jeho osobních a morálních vlastností. Pokud by např. bylo známo, že Pamela Reynolds je notorická lhářka, byla by to okolnost, která подрývá její spolehlivost a tím i přijatelnost jejích tvrzení.

Pátá otázka se zabývá tím, zda je tvrzení zkoumaného zkušenostního experta konzistentní se zkušenostmi jiných osob, které jsou za zkušenostní experty v dané oblasti považovány. V případě tvrzení Reynolds o spatření „jiného světa“ by její zkušenost měla – alespoň rámcově – odpovídat tomu, co zažili jiní lidé s NDE. Pokud by se její výpověď radikálně odlišovala od výpovědi jiných osob s NDE, byl by to důvod ke zpochybnění její zkušenosti jako zkušenosti s NDE.

Šestá kritická otázka se zabývá tím, zda je tvrzení založeno na nějakém typu evidence nebo je lze dodatečnými důkazy doložit. V případě zkušenostního experta je tímto typem evidence pravděpodobně jeho pouhá zkušenost, o níž může svědčit, fakt, že NDE zažil a může své vzpomínky v mysli vyvolat. Okolností, která by подрývala možnost dodání evidence u dané osoby, by bylo např. to, kdybychom dokázali, že tato osoba zkušenost, o které svědčí, vůbec nemá.

Pokud prověříme výpověď konkrétní osoby prostřednictvím kritických otázek, a tyto otázky jsou uspokojivě zodpovězeny, lze tvrzení o zkušenosti NDE považovat za přijatelné: daná osoba skutečně svědčí o zážitku, který prodělala v rámci situace klinické

smrti, a její popis lze považovat za adekvátní a autentický popis této zkušenosti. Je však třeba dodat, že i přes to, že popis dané zkušenosti považujeme za přijatelný, argumentačně z toho ještě nelze vyvozovat, že daná osoba skutečně byla v „jiném světě“ v metafyzickém smyslu. Konkrétně: výpověď Pamelý Reynolds můžeme považovat za relevantní pro porozumění zážitku NDE. Nicméně ji pravděpodobně nelze shledat jako dostatečný, objektivní a ověřitelný důkaz existence posmrtného života.

4.2 Epistemologické limity a filozofická hodnocení empirických argumentů

Jednou z klíčových otázek při zvažování empirických argumentů pro existenci posmrtného života je otázka epistemické hodnoty lidské zkušenosti. Pokud má být zkušenost, např. NDE, vzpomínka na minulý život nebo setkání s Bohem, pokládána za důkaz existence posmrtného života, je třeba analyzovat, v jakém smyslu může být důkazem a za jakých podmínek jej lze považovat za epistemicky platnou.

Richard Swinburne zavedl dva klíčové principy, a to princip věřitelnosti (*principle of credulity*) a princip svědectví (*principle of testimony*). Princip věřitelnosti tvrdí, že pokud se člověku něco jeví jako reálné, je pravděpodobné, že tomu tak skutečně je za předpokladu, že nemáme důvod předpokládat omyl, nedostatečnost nebo alternativní vysvětlení.⁸² Princip svědectví říká, že pokud nedokážeme zdůvodnit, proč svědectví druhé osoby nevěříme, tak bychom mu věřit měli, pokud ho nemáme čím zpochybnit.⁸³ Na základě těchto principů bychom mohli o výpovědích NDE či náboženských zkušenostech říct, že by obecně měly být brány vážně, a odmítnuty by měly být teprve tehdy, pokud se ukáže, že je lze vysvětlit jinak nebo že je svědkova interpretace nespolehlivá. Tento pohled však vyžaduje širší analýzu povahy samotné náboženské či mystické zkušenosti. Peter Cole mimo jiné upozornil na rozdíl mezi běžnou a náboženskou zkušeností. Běžná empirická zkušenost se zakládá na smyslových vjemych, které jsou přístupné i ostatním lidem. Naproti tomu náboženská zkušenost bývá typicky subjektivní, duchovní a často kvůli nedostatku důkazů neověřitelná. Bůh nemá hmotné

⁸² Swinburne, Richard, *The Existence of God*, (Oxford: Clarendon, 2004), 303–5.

⁸³ Tamtéž, 307–9.

tělo, tudíž ani údajné setkání s ním nelze smyslově vnímat, a tak ho ani ostatní lidé nemohou svou smyslovou zkušeností ověřit.⁸⁴ Můžeme sice uznat, že náboženská zkušenost je pro daného jedince skutečná a podobně jako NDE má obvykle pozitivní vliv na jeho náboženský život i chování, avšak není možné ji považovat za všeobecně platný důkaz existence Boha. Filozofická analýza zkušenosti jako důkazu se proto dostává do dilematu mezi uznáním, že lidská zkušenost může být nositelem poznání, a to včetně specifických duchovních zážitků, a mezi požadavkem na ověřitelnost a objektivitu, bez kterých se důkaz stává v rámci epistemického diskurzu nedostatečným. Tento problém se hlavně vyskytuje právě u empirických argumentů pro existenci posmrtného života, které vycházejí ze subjektivních výpovědí jedinců, jejichž zážitky však není možné otestovat.

Otázka, co je empirický fakt, je zajímavá nejen pro empirické vědy, ale také pro filozofické zkoumání důkazů o posmrtném životě. Důkazy, které nemají podobu objektivně přístupného důkazu, jako jsou náboženské vize, NDE nebo vzpomínky na minulé životy, vyvolávají otázku, zda je lze považovat za empirické. Zde je třeba rozlišovat mezi subjektivní a objektivní skutečností. Empirickým faktem je obvykle skutečnost, kterou můžeme pozorovat svými smysly, případně kterou můžeme nezávisle ověřit experimentem. Zážitky NDE jsou subjektivní zkušenosti, a jako takové nemohou být objektivními empirickými fakty, ale mohou být snad kvalifikovány jako psychologické jevy založené na souboru zaznamenaných individuálních výpovědí. Pak by bylo nutné další argumentační posouzení, aby se tyto zážitky staly objektivním důkazem. Bertrand Russell uvádí, že i naše běžné poznání se opírá o smyslová data, která jsou vždy subjektivně pocítovaná. Údajná objektivní skutečnost je pouhou interpretací těchto smyslových dat. Russell také zdůrazňuje, že to, co se jeví jako skutečné, nelze nutně považovat za objektivní skutečnost. Problém v ověření se stává závažnějším, pokud je zkušenost čistě vnitřní a nelze ji konfrontovat s pozorováním jiných svědků.⁸⁵

Thomas Nagel pak ve své esejí *What Is It like to Be a Bat?*⁸⁶ poukazuje na limity přístupu třetí osoby k vědomí a jako příklad si zvolil život netopýra. Podle něj je subjektivní vědomí vždy v jistém smyslu nevysvětlitelné z vnějšku objektivního popisu.

⁸⁴ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Boží existence“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 93–98.

⁸⁵ Russell, Bertrand, *The Problems of Philosophy* (New York: Cosimo, 2007), 9–13.

⁸⁶ Nagel, Thomas, *What Is It like to Be a Bat?* (New York, NY: Oxford University Press, 2024).

To znamená, že vědec nikdy nemusí skutečně vědět, co to vlastně je „být netopýrem“, protože nemá vlastní zkušenost. To je zásadní rozdíl mezi „být subjektem“ a „popisovat subjekt“, který je pro zkoumání zkušenostních důkazů klíčový, protože mohou být autentické, a přesto nejsou vědecké, pokud je nemožné je pozorovat zvenčí i jinými lidmi.⁸⁷

Karl Popper připomíná, že pro vědecké hypotézy musí existovat možnost falzifikovatelnosti, tedy musí být předloženy tak, aby mohly být vyvráceny. Výpověď o nějakém zážitku není vědeckým tvrzením, jakkoli může být subjektivně pravdivá, pokud není testovatelná. To nutně nevylučuje, že individuální zkušenosti nemůžeme připisovat žádnou hodnotu, ale pouze to naznačuje, že ji nelze využít jako empirický důkaz v epistemologickém smyslu.⁸⁸

Z těchto postřehů vyplývá, že o empirickém potvrzení posmrtného života je třeba uvažovat s přípustným rozlišením mezi individuálním subjektivním zážitkem a testovatelnou hypotézou. Ve vědě jde typicky o testovatelnost a opakovatelnost, ale filozofie ukazuje, že existují určité formy poznání, jako je např. NDE nebo reinkarnace, které tyto testy snášet nemusí, ale které není třeba zcela vyloučit a znehodnotit. Právě toto napětí mezi objektivitou a subjektivitou představuje ústřední filozofickou otázku empirických tvrzení o posmrtném životě.

Vedle otázek subjektivity a objektivity vyvolává hodnocení empirických argumentů pro posmrtný život také zásadnější otázky epistemické oprávněnosti: Je svědecká zkušenost vůbec smysluplná?

Alvin Goldman ve své sociální epistemologii nastiňuje teorii „pravdivosti“. Pokud přesvědčení nebo přijetí tvrzení zvyšuje pravděpodobnost, že tvrzení dosáhne pravdivosti, pak máme epistemický důvod důvěřovat nebo přijmout dané tvrzení.⁸⁹ V tomto pojetí vystává také problém hodnocení výpovědi jako zprostředkovaného poznání, kde hraje roli svědectví. To by podle Goldmana mělo být považované za užitečný nástroj šíření vědění ve společnosti, a mělo by být hodnoceno na

⁸⁷ Nagel, Thomas, *What Is It like to Be a Bat?* (New York, NY: Oxford University Press, 2024), 1–18.

⁸⁸ Popper, Karl R., *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (Oxford [Eng.] : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1979), 192–93.

⁸⁹ Goldman, Alvin I., *Knowledge in a Social World* (Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1999), 81–91.

základě kompetence a upřímnosti svědka, konzistence s jinými svědectvími a pravděpodobnosti dané události.⁹⁰ Goldmanův výklad také pokračuje v tom smyslu, že i v těch oblastech, kde není možná přímá empirická ověřitelnost, může být diskurz vědění platný, pokud splňuje standardy otevřenosti vůči kritice a srozumitelnosti.⁹¹ Přesně v tomto smyslu můžeme rozumět i argumentům zabývajících se fenomény NDE, reinkarnací či komunikací s mrtvými. I přesto, že nemohou být kvůli své subjektivitě přímo empiricky ověřeny vědeckými praktikami v podobě experimentů, můžeme je hodnotit na základě jejich argumentační struktury. Jinými slovy, vzhledem ke kompetenci a spolehlivosti svědků, jejich konzistenci s podobnými výpověďmi a otevřenosti vůči alternativním vysvětlením.

Nicholas Wolterstorff klade otázku, zda je člověk epistemicky oprávněn něco tvrdit na základě osobní zkušenosti. Wolterstorff se zabýval otázkou, zda je zkušenostní svědectví, a dokonce i nevědecké svědectví, epistemicky přijatelné. Pokud svědectví pochází z dobrého zdroje, je podáno v náležitém kontextu a není důvod o něm pochybovat, pak může být samo o sobě epistemicky v pořádku.⁹² Wolterstorff zde předložil případ možnosti racionálního přesvědčení na základě osobní zkušenosti: pokud dotyčný jedinec nemá důvod své zkušenosti nedůvěřovat, pak jeho svět nepůsobí proti tomuto druhu poznání.⁹³ Wolterstorff se tedy vydává cestou argumentace pro subjektivní a osobní poznání, podobně jako Swinburne, ale v duchu analytické filozofie jazyka. Kromě toho ukázal, že poznání a sdělování významů neprobíhá pouze jedním univerzálním způsobem. Různé druhy výpovědí, jako vědecká fakta, osobní zkušenosti nebo náboženská tvrzení, vyžadují různé způsoby porozumění. Výroky o zkušenostech tak mohou mít jinou komunikační formu než běžná fakta, a přesto s sebou nést jisté poznání.⁹⁴ Dále kladl důraz na to, že pokud výpověď nesplňuje kritéria vědecké ověřitelnosti, nemusí to nutně znamenat, že nemá žádnou poznávací váhu a může být plně funkční v jiném typu diskurzu, např. v liturgii, náboženské víře nebo vyprávění.⁹⁵

⁹⁰ Goldman, Alvin I., *Knowledge in a Social World* (Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1999), 126–27.

⁹¹ Tamtéž, 139–43.

⁹² Wolterstorff, Nicholas, *Divine Discourse: Philosophical Reflections on the Claim That God Speaks* (Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1995), 261–64.

⁹³ Tamtéž, 266–70.

⁹⁴ Tamtéž, 48–49.

⁹⁵ Tamtéž, 51–3.

Epistemická platnost by se tak opírala kromě obsahu výpovědi i o důvěryhodnost média, zdatnost interpreta a jak se podobá či liší s ostatními pozorováními.⁹⁶ Tento přístup může být aplikován na výpovědi NDE nebo komunikaci s mrtvými. Přijatelnost výpovědi o NDE se však stává závislou na kontextu svého výskytu.

4.3 Osobní identita a posmrtný život

Tvrzení o přetrvání po smrti implikují nejen otázky povahy empirického důkazu nebo epistemické platnosti, ale také další filozofické otázky: co přesně znamená „přetrvat po smrti“? Co musí být zachováno, abychom mohli mluvit o tomtéž jedinci, který existuje nebo v nějakém smyslu „žije“ i po smrti? Pro filozofickou reflexi osobní identity ve vztahu k posmrtnému životu je podle Colea potřeba vyhodnotit podle čeho můžeme osobu považovat za osobu a za jakých podmínek je možné zjistit, že se skutečně jedná o tutéž osobu se stejnou identitou.⁹⁷ Tyto otázky jsou zásadní zejména při úvahách o reinkarnaci, vzkříšení či jiných formách přežití, kde se musí určit, zda je posmrtná bytost tatáž jako ta, co žila předtím svůj původní život. Cole shrnuje různé přístupy k otázce osobní identity, přičemž upozorňuje, že každý z nich má zásadní důsledky pro představu přetrvání či přežití smrti. Tělesná identita chápe osobu jako kontinuální fyzické tělo čili předpokládá jistou souvislost navzdory změnám v čase, i když se lidské tělo během svého života biologicky mění, a proto daného jedince lze stále považovat za tutéž osobu – problémem však je, že u převtělení nebo vzkříšení taková kontinuita často chybí. Dalším možným kritériem k uchopení osobní identity je paměť, která slouží k zachování vědomých vzpomínek. Uvažovat jako nositele osobní identity můžeme také mozkovou identitu, zde však vzniká problém úplného zachování identity: neurověda ukazuje, že každá hemisféra mozku má vlastní vědomí s vlastními myšlenkami a vzpomínkami, jejich představitelné oddělení by tudíž mohlo úvahy o zachování identity dosti komplikovat. Za možné kandidáty na nositele osobní identity mohou být považovány i osobnost a charakter, které jsou v rámci úvah o osobní identitě velmi důležité, avšak k uchopení osobní identity jako něčeho trvalého se zdají nedostatečné, poněvadž se obojí v čase doby mění. Někteří autoři

⁹⁶ Wolterstorff, Nicholas, *Divine Discourse: Philosophical Reflections on the Claim That God Speaks* (Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1995), 209–12.

⁹⁷ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Problém duše a těla“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 104.

proto jako nositele osobní identity zavádějí metafyzický a náboženský koncept duše – aby osobní identita přetrvala v posmrtném životě, je zapotřebí, aby přežila duše, díky které by posmrtný život mohl být možný.⁹⁸

Filozofická diskuse o posmrtném životě se tradičně odehrává mezi zastánci dvou metafyzických pozic: dualismu a materialismu. Zastánci dualismu uvažují, že přetrvání po smrti je možné díky oddělitelnosti (zanikajícího fyzického) těla a (věčné netělesné) duše, která je nositelem identity. Zastánci materialismu naopak trvají na tom, že identita osoby je neoddělitelná od fyzického těla a mozku, z čehož vyplývá, že přežití osoby po smrti fyzického těla není možné.⁹⁹ John Hick, kterého lze chápat jako představitele materialismu, rozvíjí replikační teorii, podle které by mohlo být možné zachovat osobní identitu vznikem identické bytosti čili repliky dané osoby. Hick rozvíjí specifickou verzi teologického konceptu vzkříšení, podle něj je možné vysvětlit vzkříšení po smrti jako božské stvoření přesné psychofyzické repliky zesnulé osoby, jen v jiném prostoru.¹⁰⁰ Terence Penelhum toto stanovisko zpochybňuje z důvodu chybějící tělesné kontinuity (původního) těla a mozku, které by replika postrádala. Tyto protichůdné teorie tak otevírají otázku, zda k zachování identity v materialistické perspektivě stačí uchovat na nějakém typu nosiče individuální paměť, případně se spokojit s biologickou replikou osoby, nebo je potřeba zachovat i celé původní tělo a mozek této osoby.¹⁰¹

René Descartes je příkladem dualistické teorie člověka, kde tělo a duše tvoří dvě odlišné substance: tělo je rozprostraněná hmota, zatímco mysl je nerozprostraněná a vědomá entita.¹⁰² Z jeho koncepce vyplývá, že lidská identita spočívá v duši, a jelikož duše není fyzická, je z podstaty nezávislá na těle. Descartes připouští, že duše může existovat i bez těla, což tvoří metafyzický základ pro možnost posmrtného přežití.

⁹⁸ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Problém duše a těla“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 105–6.

⁹⁹ Hasker, William a Taliaferro, Charles, 2023. „Afterlife“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2023 Edition)*, editovali Edward N. Zalta a Uri Nodelman.

<https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/afterlife/>, kapitola 2. The Possibility of Survival—Dualism.

Tamtéž, kapitola 3. Objections to the Possibility of Survival—Materialism.

¹⁰⁰ Steinhart, Eric. The Revision Theory of Resurrection. *Religious Studies*, 2008, roč. 44, č. 1, 1-19, 2.

¹⁰¹ Cole, Peter a Fischer, Ondřej, „Posmrtný život“, in *Filozofie náboženství*, Vyd. 1 (Praha: Portál, 2003), 111–2.

¹⁰² Descartes, René, *Meditations on First Philosophy*, přel. Ronald Rubin (Claremont, Ca.: Areté Press, 1986), 44.

Tamtéž, 50–3.

John Locke vymezuje osobní identitu jako kontinuitu vědomí, tedy uvědomování si sebe sama jako tutéž osobu v různých fázích svého života. Locke nezaujímá ani čistě materialistický, ani dualistický přístup v otázce nositele vědomí a přiklání se v této otázce k agnosticismu. Jinými slovy, podle něj není důležité, zda se vědomí vždy pojí s touž materiální (tělem) či nemateriální (duší) substancí, ale zdůrazňuje právě kontinuitu vědomí. V tomto uvažování je podle Locka osobní identita zachována tehdy, pokud si jedincovo vědomí zachová své myšlenky a vzpomínky na činy ze svého minulého života. Na základě Lockovy teorie by se také pojila možnost osobní identity přetrvat i v jiném těle nebo duši čili vědomí, pokud by byla splněna podmínka zachování vzpomínek na minulý život.¹⁰³

Lynne Rudder Baker nabízí moderní a komplexní alternativu: tzv. konstituční teorii osoby. Podle ní není osoba identická s materiálním tělem, ale je *konstituována* tělem.¹⁰⁴ To znamená, že osoba a tělo nejsou totožné, jen jsou jednotné, nejedná se tedy o identitu. Osoba jen zahrnuje tělo do své jednoty, avšak jejich konstituovaný vztah má blízko k identitě.¹⁰⁵ Základem osoby je podle Bakerové schopnost uvědomovat si svět „z první osoby“, tedy vše vztahovat k vlastnímu pohledu.¹⁰⁶ Tato perspektiva je pro ni základním znakem osoby a zdrojem její identity. Pokud je tato perspektiva zachována, může osoba přetrvat i za podmínek ztráty těla nebo jeho výměny.¹⁰⁷ Např. v otázce replikace člověk má zájem o přežití svého skutečného „já“ jako osoba vztahující zkušenost k vlastní vědomé perspektivě první osoby, a ne nějaké repliky, které mají jen s jeho původním tělem identické fyzické a psychologické vlastnosti.¹⁰⁸ Baker tedy umožňuje chápat přetrvání osobní identity i přes smrt za podmínky, že by byla zachována schopnost vědomého vztahování se k sobě. Tento přístup vytváří filozofický prostor pro teorie jako je reinkarnace nebo vzkříšení, aniž by nutně vyžadoval zachování stejného fyzického těla.

¹⁰³ Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding* (Great Britain: Collins Clear-Type Press, 1964), 211–6.

¹⁰⁴ Baker, Lynne Rudder, *Persons and Bodies: A Constitution View*, (Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 2000), 91–95.

¹⁰⁵ Tamtéž, 58.

¹⁰⁶ Tamtéž, 69.

¹⁰⁷ Tamtéž, 132–33.

¹⁰⁸ Tamtéž, 128–30.

Derek Parfit navrhuje teorii, kdy osobní přežití podle něj nespočívá v zachování nějakého neměnného „já“ či duše, ale v zachování určitého typu psychologické kontinuity a kauzální propojenosti mezi současným a minulým „já“. Kauzální propojenosti rozumíme, že naše současné psychologické stavy jsou způsobeny našimi dřívějšími psychologickými stavy. Na základě Parfitova usouzení by se přežití člověka mělo soustředit na psychologickou kontinuitu vzpomínek a činů, které jsme učinili.¹⁰⁹ I když si osoba nemusí pamatovat všechny vzpomínky ze svého minulého života, osobní identita podle Parfita v posmrtném životě přesto přetrvává díky svému tranzitivnímu vztahu mezi jednotlivými složkami vědomí. Vzpomínky však tento vztah mezi sebou tak silný nemají.¹¹⁰ Tento přístup otvírá nové možnosti pro uvažování posmrtného života nikoliv jako přežití duše, ale jako možnost přežití repliky naší paměti nebo mysli, pokud by měla dostatečnou psychologickou a kauzální propojenost s naším původním „já“.

Zatímco ontologické přístupy se snaží stanovit, co musí být zachováno, aby bylo možné mluvit o téže osobě po smrti, epistemologická perspektiva se ptá, jak můžeme poznat, že se skutečně jedná o tentýž subjekt vědomí. Výpovědi o NDE, vzpomínkách na minulé životy či komunikace s mrtvými svou evidenci zakládají na předpokladu, že zkušenost, která je vyjádřena slovy nebo chováním, pochází od totožného jedince, který žil před fyzickou smrtí. Údajní jedinci se vzpomínkami na jejich minulé životy uvádějí detaily událostí a jiných informací z jejich minulých životů, které údajně nelze běžně získat. Ověření důvěryhodnosti a autenticity těchto údajů však naráží na zásadní problém. Bertrand Russell poukázal na dva druhy poznání, a to poznání vycházející z vlastní obeznámenosti s danými předměty poznání pomocí smyslů a poznání vycházející z popisu. V souvislosti s výpověďmi o NDE tedy hrozí, že informace z výpovědí, které třetí osoba obdrží, jsou vždy dokládány pouze prostřednictvím popisu, kvůli čemuž může dojít k omylu či nepřesným a zkresleným interpretacím.¹¹¹

Problém věrohodnosti výpovědi o vlastním přetrvání jako osoby po smrti je úzce spojen s otázkou falzifikovatelnosti. Empirická tvrzení musejí být ověřitelná, aby bylo možné je potenciálně vyvrátit, jinak se nacházejí mimo rámec vědeckého poznání.¹¹²

¹⁰⁹ Parfit, Derek, *Reasons and Persons* (Oxford: Clarendon press, 1984), 204–9.

¹¹⁰ Tamtéž, 206.

¹¹¹ Russell, Bertrand, *The Problems of Philosophy* (New York: Cosimo, 2007), 31–32.

¹¹² Popper, Karl R., *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (Oxford [Eng.] : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1979), 7–8.

Výpovědi o přetrvání osobní identity po smrti jsou však v principu neověřitelné, tedy ostatní lidé je nemohou vyvrátit, nemohou v principu dostatečně prozkoumat, že osoba je skutečně tatáž bytost, která žila v minulém těle. Empirický důkaz zachování osobní identity bez falzifikace tak nelze považovat za vědecky platný důkaz. Popper k tomu poznamenává, že veškeré lidské poznání je odjakživa ovlivněné různými teoriemi či informacemi, včetně vrozených dispozic, čímž vyjadřuje, že i naše vnímání a pozorování světa je vždy ovlivněno předchozími očekáváními, a tak nemůže být plně objektivní.¹¹³ Z toho vyplývá, že představy o přetrvání osobní identity po smrti se spíše opírají o to, jak si tuto hypotézu na základě svých zkušeností vykládáme a jaké předpoklady přijímáme, chybí spolehlivá data, která by umožňovala toto tvrzení vědecky zkoumat a případně vyvrátit.¹¹⁴

Karl Popper v rámci vlastní filozofické koncepce rozlišuje tři ontologické oblasti zahrnující tzv. svět 1 jako fyzikální svět poznávaný smysly, svět 2 vycházející z vědomí a duševní stavů, a svět 3 představující veškeré argumenty a matematické formule, poskytující objektivní pravdivost. Teorie o zachování osobní identity podle něj po smrti vycházejí ze subjektivních tvrzení, které zůstávají ve světě 2 a nedosahují statusu objektivního poznání, protože nejsou ověřitelné ani falzifikovatelné.¹¹⁵ Do rámce světa 3 patří pouze argumenty, které jsou testovatelné a podobně přijatelné ostatními experty, což většina výpovědí o přežití nesplňuje.

¹¹³ Popper, Karl R., *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (Oxford [Eng.] : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1979), 71–72.

¹¹⁴ Russell, Bertrand, *The Problems of Philosophy* (New York: Cosimo, 2007), 104–6.

¹¹⁵ Popper, Karl R., *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (Oxford [Eng.] : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1979), 154–58.

Závěr

Téma možnosti posmrtného života patří k nejhlubším a nejdéle diskutovaným filozofickým otázkám, které mají vliv na uchopení podstaty lidské existence, a to konkrétně v kontextu tazání po podstatě vědomí, osobní identity, případně celkového smyslu lidského života. Cílem této bakalářské práce bylo popsat, analyzovat a kriticky zhodnotit empirické argumenty ve prospěch možnosti existence posmrtného života. Těžiště mé práce spočívalo ve zkoumání, zda výpovědi o fenoménech, jako jsou NDE, vzpomínky na minulé životy nebo komunikace s mrtvými, můžeme považovat za vhodné empirické důkazy ve prospěch možnosti existence posmrtného života, nebo zda jejich argumentační hodnota naráží na zásadní filozofické a epistemické limity.

V druhé kapitole jsem se zaměřila na charakteristiku empirických argumentů, kde byl kladen důraz na otázku jejich ověřitelnosti a na povahu subjektivních výpovědí. Popsala jsem fenomény jako telepatie, vzpomínky na minulé životy nebo komunikace s mrtvými a zaměřila jsem se na to, zda mohou detailní výpovědi lidí, kteří mají tento typ zkušenosti, obsahovat informace, které nelze jinak alternativně vysvětlit. Ukázala jsem, že tyto fenomény lze uchopit z vědecky relevantního hlediska, a to poukazem na psychologické, případně kulturní faktory ovlivňující danou zkušenost.

Zásadní prostor ve třetí kapitole jsem věnovala NDE, které jsem se v této práci rozhodla pojímat jako hlavní empirický argument ve prospěch možnosti přežití vědomí mimo tělo. V kapitole jsem popsala typické složky NDE (např. oddělení od těla, cesta tunelem, setkání se v „jiném světě“ se světelnou bytostí či zemřelými osobami). Zaměřila jsem se na analýzu těchto zážitků v rámci medicínské, psychologické a náboženské perspektivy. I když řada prvků NDE se zdá být potenciálně vysvětlena biologickými mechanismy jako je hypoxie nebo funkce konkrétních neurotransmiterů, některé rysy, jako např. to, že vědomá zkušenost NDE probíhá bez aktuálními přístroji měřitelné mozkové aktivity, vědecké modely zatím nedokážou dostatečně vysvětlit.

Pro systematické hodnocení empirických argumentů jsem ve čtvrté kapitole využila schéma argumentu z expertního názoru. Vyšla jsem z předpokladu, že subjektivní výpovědi osob s NDE mohou být interpretovány jako argumenty ze zkušenostního expertního názoru. Ukázala jsem, že aplikace šesti kritických otázek zaměřených na

odbornost, působnost, názorovost, důvěryhodnost, konzistenci a existenci podpůrných důkazů může sloužit ke kritickému zhodnocení a poukazu na potenciální slabá místa výpovědi. Argumentační rekonstrukce výpovědi o NDE jako argumentu ze zkušenostního expertního názoru však vede k závěru, že pokud je výpověď zhodnocena jako platná s ohledem na kritické otázky, vede to pouze k jejímu přijetí jako přesvědčivého popisu subjektivního prožitku NDE, nikoliv k závěru, že jde o popis zážitku s posmrtným životem v metafyzickém smyslu.

Zásadní komplikací při hodnocení fenoménů jako NDE jako důkaz ve prospěch posmrtného života je správné rozlišení mezi váhami subjektivní a objektivní skutečnosti. Subjektivní výpovědi typu NDE není možné nezávisle testovat, což ovšem neznamená, že nemohou být považovány za pravdivé a nemohou být využity jako přesvědčivý argument v diskurzu, který nepodléhá vědeckým kritériím empirického testování, např. v náboženském diskurzu. V takovém diskurzu by se pak hlavně uplatnila kritéria důvěryhodnosti a zdatnosti interpreta včetně porovnání odlišností s podobnými výpověďmi.

Významný důraz byl v práci kladen i na otázku osobní identity, která se pojí s otázkou formy individuálního přetrvání po smrti. Zaměřila jsem se na různé teorie osobní identity (Descartes, Locke, Parfit, Baker, Hick), ukázala jsem, že nemáme jednoznačného kandidáta na vhodné vysvětlení pro přetrvání osobní identity po smrti. Dále jsem ukázala, že v tomto případě se údajné důkazy o přetrvání identity, které mohou být formulované na základě NDE, vždy opírají o svědecký popis, tudíž je zde možnost podání nepřesné interpretace či nevědomá náchylnost ke zkreslení. Navíc ani zde není možné výpověď falzifikovat nebo objektivně ověřit. Podle Poppera mají subjektivní zkušenosti či tvrzení zdroj ve vědomí a duševních stavech. Nemohou však být základem objektivního poznání bez řádného prověření.

Jak je zřejmé z hodnocení provedených v mé práci, současné vědecké prostředky nemohou k existenci posmrtného života nic říci. I přesto můžeme říci, že výzkumy zaměřené na výpovědi o NDE, vzpomínky na minulé životy či komunikaci s mrtvými jistě přispívají k hlubšímu způsobu poznání charakteru našeho vědomí a vybízejí nás k přemýšlení o limitech našeho vnímání reality, které je spojeno se subjektivitou. Navíc nás

mohou tyto individuální fenomény, které nejsme schopni běžným empirickým uvažováním uchopit, vést k rozšíření vědeckého i filozofického diskurzu o vědomí.

Bibliografie

- Badham, Paul. *Christian Beliefs About Life After Death*. London: SPCK, 1978.
- Baker, Lynne Rudder. *Persons and Bodies: A Constitution View*. Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 2000.
- Blackmore, Susan. *Dying to Live: Near-Death Experiences*. Buffalo, N.Y: Prometheus Books, 1993.
- Cardena, Etzel, Steven J. Lynn, a Stanley Krippner, ed. *The Varieties of Anomalous Experience: Examining the Scientific Evidence*. Washington, DC: American Psychological Association, 2007.
- Carter, Chris. *Science and the Afterlife Experience: Evidence for the Immortality of Consciousness*. Rochester: Inner Traditions International, Limited, 2012.
- . *Science and the Near-Death Experience: How Consciousness Survives Death*. Rochester, Vt: Inner Traditions, 2010.
- Cave, Stephen. *Immortality: The Quest to Live Forever and How It Drives Civilization*. New York: Crown Publishers, 2012.
- Cole, Peter, a Ondřej Fischer. *Filozofie náboženství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003.
- Descartes, René. *Meditations on First Philosophy*. Přeložil Ronald Rubin. Claremont, Ca.: Areté Press, 1986.
- Goldman, Alvin I. *Knowledge in a Social World*. Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1999.
- Greyson, Bruce. *After: A Doctor Explores What Near-Death Experiences Reveal About Life and Beyond*. London: Penguin Books, 2022.
- . „Near-Death Experiences and Spirituality“, *Zygon*, 2006, roč. 41, č. 2: 393–414, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00745.x>.

- Hasker, William, a Charles Taliaferro. „Afterlife". In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2023 Edition)*, ed. Edward N. Zalta a Uri Nodelman, 2023. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/afterlife/>.
- Locke, John. *An Essay Concerning Human Understanding*. Great Britain: Collins Clear-Type Press, 1964.
- Long, Jeffrey. *Evidence of the Afterlife: The Science of Near-Death Experiences*. New York: HarperCollins Publishers, 2010.
- Martin, Michael a Keith Augustine, ed. *The Myth of an Afterlife: The Case Against Life After Death*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2015.
- Moody, Raymond. *Život po živote*. Bratislava: Ikar, 2005.
- Nagel, Thomas. *What Is It like to Be a Bat?* New York, NY: Oxford University Press, 2024.
- Parfit, Derek. *Reasons and Persons*. Oxford: Clarendon press, 1984.
- Popper, Karl R. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford [Eng.]: New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 1979.
- Russell, Bertrand. *The Problems of Philosophy*. New York: Cosimo, 2007.
- Sabom, Michael B. *Light & Death: One Doctor's Fascinating Account of Near-Death Experiences*. Grand Rapids, Mich: Zondervan, 1998.
- Segal, Alan Franklin. *Life after death: A History of the Afterlife in the Religions of the West*. New-York: Doubleday, 2004.
- Shushan, Gregory, ed. *Conceptions of the Afterlife in Early Civilizations: Universalism, Constructivism, and Near-Death Experience*. London New York: Continuum, 2009.
- Steinhart, Eric. The Revision Theory of Resurrection. *Religious Studies*, 2008, roč. 44, č. 1, 1-19.
- Strickland, Bonnie B., ed. *The Gale Encyclopedia of Psychology*. Detroit, MI: Gale Group, 2001.

Swinburne, Richard. *The Existence of God*. Oxford: Clarendon, 2004.

Van Lommel, Pim. *Consciousness Beyond Life: The Science of the Near-Death Experience*. New York: HarperCollins Publishers, 2011.

Wagemans, Jean. H. M., „The Assessment of Argumentation From Expert Opinion“, *Argumentation* 25, č. 3: 329–39, <https://doi.org/10.1007/s10503-011-9225-8>.

Wolterstorff, Nicholas. *Divine Discourse: Philosophical Reflections on the Claim That God Speaks*. Cambridge [England] ; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1995.